

ימים ראשונים

הימים היו ימי תחילת שנות הארבעים, ואני נערה בתנועת נוער. עמדנו לחגוג את "יום התנועה" ברוב עם והדר, לפי המושגים של אז, בנוכחות מנהיגי הישוב דוד בן-גוריון, משה שרת ועוד. אירועים כגון אלה לא הוכנו על ידי אנשי מקצוע שהוזמנו מבחוץ. כל התכנון והביצוע היו של בני הנוער חברי התנועה.

כחברה פעילה בתנועה, שהיו לה נטיות

אמנותיות בתוספת ביטחון עצמי ועזות מצח המאפיינים את גיל הנעורים ואת האווירה

ששררה באותם הימים - לקחתי על עצמי להקים מקהלה ולהכין הופעת מחול, למרות שלא הייתה לי כל הכשרה באף אחד משני התחומים. על נושא המקהלה התגברתי בכוחות עצמי מאחר שהיו תווים לשירי מקהלה. הבעיה התעוררה בקשר ללהקת המחול. פניתי למורתית להתעמלות לשעבר, גורית קדמן, שבאותם ימים נקראה עדיין גרט קאופמן. ידעתי על התעניינותה בריקודי עמים, והעלתי בפניה את מצוקתי על שאין לנו ריקודי עם פרט לקרקוביאק, פולקה, צ'רקסיה והורה. איך אפשר להכין הופעה מריקודים אלה?

תשובתה הייתה: "זו בדיוק הבעיה. לכן פניתי לאנשים שונים העוסקים בתחום זה, כל אחד במקום מושבו, ומנסים ליצור טקסי חגים ומחולות הקשורים בעבודת האדמה והמבטאים את הנוף וההוויה של ישראל המתחדשת". גורית הזמינה אותי לקחת חלק במפגשים אלה.

זו הייתה ההתחלה. ניתן לי ללמוד מאותם יוצרים ראשונים - רבקה שטורמן, לאה ברגשטיין, שלום חרמון ואחרים. כך התהוו הקורסים הראשונים. לקחו בהם חלק צעירים שנכבשו לרעיון: מפגשים שהפכו את תהליך יצירת מחול עם ישראלי ושמהם יצאו המדריכים הראשונים לריקודי עם.

קורסים אלה שימשו ליוצרי המחולות כשדה מבחן וכבסיס להפצת ריקודיהם. המפגשים הפכו תכופים יותר, כל שישי ושבת, והתקיימו קורסים של שבוע ימים ויותר. זכורים לי השמחה והלהט במפגשים אלה - נוצר עוד ריקוד חדש! רבקה שטורמן לא הצליחה לרסן את שמחת יצירתה וכאשר התכנסנו, הייתה תופסת בידו של הראשון שהזדמן לה, ללמוד את הריקוד החדש שיצרה ושאותו עמדה ללמד באותו מפגש.

התפתחות ריקודי העם קיבלה תאוצה. גורית, שאירגנה וניצחה על מערך הקורסים, דאגה שמדי פעם יבואו מורים למחול כמו גרטוד קראוס ורינה ניקובה, ניסיון מעניין של שיתוף אמני מחול אמנותי על מנת להעשיר את עולמנו המחולי.

את הקורסים הראשונים שגרטוד קראוס לימדה בהם אני זוכרת היטב. רקדנית מחול מודרני, שהייתה ידועה ונערצת, והנה זכינו שתלמד אותנו, הבורים במחול.

קורס למדריכי ריקודי עם, 1954

היא לא נתנה לנו שיעורי טכניקה במתכונת המקובלת של מבנה שיעור. היא פשוט רקדה ועלינו היה לרקוד בעקבותיה. נראה היה שהיא שכחה אותנו. בלהט הריקוד הרימה את שמלתה, שלא תפריע לה להרים רגליים, ואוי לאותה בושה, ראינו את תחתונה. תחתונים או לא, חיש מהר היא סחפה אותנו בלהטה. אנחנו דידינו אחריה, ובוודאי נראינו מגוחכים, אבל למי זה היה אכפת - רקדנו!

מאת גילה טולדאנו

שרה לוי-תנאי באה ללמדנו את "הצעד

התימני", צעד שכבש את יוצרי מחולות העם. כמה קשה הוא נראה לנו אז, כה מוזר וכה מורכב.

ב-1949, לאחר מלחמת העצמאות, פנתה אלי גורית בהצעה שלא יכולתי לסרב לה - לעזוב את מקום עבודתי, ולעסוק רק בהדרכת ריקודי עם. הועלה אז הרעיון להחדיר את ריקודי העם לבתי הספר. היתה זו יוזמתם של גורית קדמן וחיים דגן, מפקח במשרד החינוך. כאשר חיים דגן ואני עברנו במסדרונות משרד החינוך, נשמעו דיבורים והתלחשויות - "הנה שני המשוגעים", אבל הניסיון המעניין הצליח. מנהלי בתי הספר באו לחזות בפלא הגדול, איך נערים ונערות בגיל ההתבגרות רוקדים יחד ואף נותנים יד אחד לשני.

יום אחד הוזמנתי על ידי מנהל אחד מבתי הספר להיות נוכחת בשעת ההפסקה הגדולה. על אדן החלון של חדר המזכירות, ששכן בקומה השנייה, הציבו פטיפון והשמיעו מנגינות של ריקודי עם שיצאו אז על גבי תקליטים קטנים. החצר כולה הפכה לרחבת ריקודים וכל התלמידים רקדו. המנהל עמד לידי נרגש ואמר לי - "את רואה מה עשית לבית הספר? לא עוד השתוללויות, צעקות ופגיעות. כולם רוקדים. שניית את פני בית הספר". לימים, שלום חרמון, שהיה מראשוני וממייסדי התנועה לריקודי עם ושימש כמורה לחינוך גופני ומפקח במשרד החינוך - הקים את "בית הספר הרוקד", מפעל חשוב שהיכה שורשים והעשיר את בתי הספר.

מעגל היוצרים והמדריכים התרחב ואיתו התרחב מעגל הרוקדים. הוחלט למסד את הדרכת ריקודי העם. בסוף 1949 התקיימו

המבחנים לקבוצת המדריכים הראשונה. הדבר נראה לנו מגוחך ומשעשע, מאחר וכל אחד מאיתנו כבר הדריך במשך תקופה ארוכה ולקח חלק בקורסים רבים, אבל כך הוחלט. ניגשנו לבחינות מתוך צחוק ושעשוע, אבל למען האמת גם בהתרגשות. אחרי הכל, העמידה בבחינות נתנה לכל אחד מאיתנו אישור על כשרנו כמדריכים.

הונחה התשתית לתנועה לריקודי עם, שגורית קדמן יזמה והקימה, והונחו היסודות לאולפנים למדריכים, שקמו בשלב מאוחר יותר. לא חסרו עוד ריקודים שאיתם יוכלו להופיע, וקמו להקות ריקודי עם. השאלה עתה הייתה לא עם מה מופיעים, אלא איך להתאים את ריקודי העם לבמה? אבל זה כבר פרק אחר בתולדות ריקודי העם בארץ.

הדומה והשוני

מאת גיורא מנור

האנגלית, שפת האדונים הקולוניאליים של האי, וכמעט נשכחה. שימור המחול העממי האירי היה אחד התחומים בהם ביקשה "הליגה האירית" להשיג את התחייה הלאומית.

במשך שנה בה התקיים הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, 1897, החייתה "הליגה" חגיגה עממית עתיקה שנשכחה ונעלמה בשנות הרעב הגדול באמצע המאה ה-19, שבגללו היגרה כמחצית אוכלוסיית אירלנד, בעיקר לאמריקה. המפלגה הפוליטית שלקחה על עצמה את הגשמת מטרותיה של הליגה היא אותה שין פיין, שרק השנה החל משא ומתן מדיני עמה על עתיד המחוז הצפוני של האי, שנתר בשלטון בריטי אחרי שרוב אירלנד זכתה לעצמאות בשנת 1921.

התפקיד שנפל בחלקו של המחול העממי בתנועת השחרור האירית היה, בעצם, תוצאה של מקריות מוצלחת בלבד. לאנשי המפלגה התברר, שהרבה יותר אנשים נמשכים להשתתף בריקודים המוניים, מאשר באסיפות של נאומים ודיונים על אידיאלים ומטרות מדיניות. ההרקדות, אם להשתמש במושג ישראלי מאוחר יחסית, שהיו פופולריות מאוד, שימשו לשין פיין גם כמקור להכנסות שמימנו רכישת נשק ופירסום חומר תעמולה.

עם השגת העצמאות המדינית, ירד מספר חברי המפלגה פלאים. למעשה עזבו כ-85% ממשלמי מס החבר. הממשלה העצמאית נטלה רק היבט אחד של תוכנית המפלגה: הכנסת השפה הגלית העתיקה לתוכנית הלימודים של בתי הספר. אבל במחוז הצפוני, שנתר תחת שלטון בריטי, המשיכו אנשי השין פיין את מלחמתם, והיא עומדת להסתיים רק בימינו. הטיפול במסורת המחול נותר כמעט ההיבט היחיד של פעילותם התרבותית-חינוכית.

מכמה בחינות מילאה המפלגה הפוליטית הזו באירלנד תפקיד דומה לזה שמילאה ההסתדרות הכללית בתנועת ריקודי העם הישראליים. אלא שהאופי האותוריטטיבי, הריכוזי, של שין פיין היה שונה בתכלית מרוח הפלורליזם (המוגבל בפרמטרים של ציונות) של ההסתדרות ושל מפא"י, ששלטה בהסתדרות שלטון ללא מצרים. כשם שנציגי השין פיין תמכו בחוק הצנזורה המחמיר ברפובליקה האירית, הם גם תמכו, ב-1929, בהקמת "ועדת המחול האירי", גוף שתפקידו היה לפקח ולנהל אותה. לוועדה זו, בת שלושים החברים, סמכות מוחלטת ובלעדית על מכלול הפעילות בתחום המחול העממי ואין עד עצם היום הזה אפשרות ללמד, ללמוד או להופיע במחול עממי אירי ללא רשיון מטעמה. אגב, משרדיה של הוועדה האימתנית הזאת משוכנים עד היום

להקת הפולקלור ג'רלדין, אירלנד. GERALDINE FOLK GROUP

מאה שנות תנועת מחול העם של אירלנד - האם המחול העממי הישראלי הוא אח חורג לתנועת מחול העם האירי?

אחת האגדות החביבות עלינו היא שלמחול העממי הישראלי, שנוצר בשנות השלושים והארבעים, אין אח ורע בעולם. הוא נתפס בעינינו כמסורת בעלת משמעות לאומית, מחול חברתי ששנה את הזהות הישראלית של טרם מדינה. אבל מתברר, ואולי לא במקרה, שבתולדות תנועת מחול העם של אירלנד יש תופעות מקבילות לאלה שאנו מכירים מתנועת מחול העם שלנו. בגיליון אביב 1995 (27/1) של הרבעון "Dance Research Journal", כתב עת מלומד היוצא לאור בארה"ב, מתפרסם מאמר של מו מאייר המתאר את התופעה באירלנד. מאייר היה בעבר רקדן מנוסה ומורה מוסמך למחול מטעם "הוועדה למחול אירי", המוסד הרשמי שתפקידו לשמור על טוהר המסורת המחולית האירית, ושבלעדי הסמכתו אין איש רשאי ללמד את הריקודים העממיים. בכך כבר ניכר ההבדל הגדול בין שתי תרבויות המחול העממי, שלנו ושל האירים.

אבל יש גם מאפיינים מקבילים (במכוון אין אנו דנים כאן בנושא המרכזי של אותו מאמר, שהוא דיון תיאורטי על שימור המסורת הלא כתובה, שהמחול האירי משמש לה רק דוגמה).

המחול המסורתי נקרא בשפה האירית Scoil Rince. החיית מסורת זאת ושיגשוגה היתה אחת המטרות של תנועת השחרור האירית עוד בסוף המאה הקודמת. "הליגה האירית" שמה לה למטרה לשמר את השפה העתיקה של אירלנד, שנדחתה על ידי

להקת הפולקלור ג'רלדין, אירלנד GERALDINE FOLK GROUP

רבים של הריקודים שנהגו לבצע בשנות העשרים, ובכל זאת הקשה השינויים הסגנוניים אינם בולטים. "לא ניכרת כל מהפכה ממשית אסתטית במחול האירי" - הוא קובע. "זהו אותו הרוח וההתלהבות של היבט נוסף, המשותף למחול העממי הישראלי והאירי הוא שלרוקדים אין עניין בצורות, בתוכן או בהקשר של הריקודים כשלעצמם. ההתכנסות וההרקדה היא לגביהם העיקר וחזות הכל. מאז ייסוד "הליגה האירית" בסוף המאה הקודמת, החליפו את המפגשים החברתיים הספונטניים, על פי רוב בהצטלבויות של דרכים, "חגיגות" (feis), מפגשים בני מאות משתתפים, ותחרויות (oireachtas).

התחרות נחשבת ליוקרתית ביותר ומאורגנת בצורה מדויקת. לכל חוג (בית ספר) מותר להשתתף רק בשתי תחרויות בשנה. יש תחרויות אזוריות ואחת מרכזית, שנערכת בחג הפסחא. רק הזוכים בתחרויות האזוריות זכאים ליטול חלק בתחרות הארצית. שלא כמו החגיגות, שהם מפגשים חופשיים, שאפילו מישהו שרק התחיל ללמוד את המחולות רשאי להופיע בהן, התחרויות נתונות לפיקוח קפדני של הוועדה למחול, ורק אמני מחול מוכרים מופיעים בהן. לכן ניתן לכל אמן זמן רב יותר להימצא על הבימה. האווירה בתחרות פורמלית, יש מתח תחרותי והקהל רובו ככולו מורכב ממורים מוסמכים, תלמידיהם ובני המשפחה של האמנים.

התחרויות מנוהלות על ידי שופטים (moltoiri), המקפידים על הכללים, וכך קובעים למעשה את קצב השינויים שחלים במסורת הריקודית. הם המחלקים את הפרסים, וממילא הם שקובעים את הסטנדרטים של הביצוע. אם מישהו מהמתחרים "חדשני" מדי ויצירתי מדי בעיני השופטים, הוא לא יזכה בפרס.

בכוח ההשוואה בין המנהגים של תנועת המחול העממי באירלנד ואצלנו להאיר היבטים, שהטיפול בהם עשוי להועיל לנו. המבנה ההיררכי והמובנה של עולם המחול האירי העממי אינו הולם את הרוח הישראלית, שכולה ספונטניות ואי החשבת הצורות הפורמליות - לא ביחסי אנוש ולא על הבימה. אין כל דרך להכניס את המחול העממי הישראלי, על אף ההתחלות שלו, הדומות לאלה של המחול העממי האירי, למסגרת מחייבת, שאולי היתה מונעת את המיסחור הגובר של המחול העממי אצלנו.

בבית הישן ששימש את מרכז המפלגה של שין פיין בעת היווסדה, לפני כמאה שנה. המורה הישן הוא תלמידו של סיימון הישן. מורי המחול הצעירים ביקשו, מצד אחד, לגלות ולרענן את המסורת האירית העתיקה, ומצד שני יצרו אינספור צורות ומחולות חדשים, שהחומרים שלהם היו שאולים מתרבויות אחרות, ללא קשר עם המסורת האירית. "מחאות קולניות הושמעו נגד היצירות החדשות הללו", נזכר אחד המורים הראשונים שקיבלו את אישור הוועדה ללמד. "הם היו מודאגים ורצו להגן על המסורת הישנה ואלוהי האמנים, הוא עשוי להיחלש וגם זה מזכיר את המתרחש אצלנו - את ההתנגדות ל"פשע" היצירתיות כביכול של מדריכי המחול העממי העכשוויים בארץ.

אלא שהמחול העממי האירי, שלא כמחול העממי הישראלי, מבוסס על חלקי צעדות ויחידות מקצביות קבועות, המאפשרות יצירת כוריאוגרפיה במסגרת המסורת. מאגר זה של מוטיבים ומקצבים מהווה מלאי ממנו יכול המורה המוסמך (munteoir) לשאוב.

המורים - רובם מורות - הם בעלי סמכות רבה, ועל פי רוב גם רקדנים מבצעים מוכשרים בעצמם. לזכות בתואר munteoir אינו דבר של מה בכך. כל מורי המחול נבחנים על ידי ועדת המחול. הבחינה קפדנית, וההכנות לקראתה עשויות לדרוש עבודה של שנים לא מעטות. המועמדים חייבים לעמוד בהצלחה בחמש בחינות, להוכיח שהם שולטים בשפה האירית (Gaelic), מכירים היטב את המוסיקה האירית העתיקה, יודעים היטב לפחות שלושים מהריקודים החברתיים מהמאה ה-19, מיומנים בהוראת הטכניקה התנועתית הדרושה לריקודים אלה, כולל היכולת לשיר ולהראות לתלמידים את הצעדות. נוסף לכך, כל מורה מוסמך חייב לדעת בעל פה לפחות עשרים וארבעה ריקודי סולו, וכך מגיע מספר המחולות שהוא חייב להיות בקי בהם לשישים.

על אף שרוב המורים הם מבצעים מבריקים, מרגע שהם זוכים להסמכה, עליהם לחדול מלהופיע בעצמם ולהתמסר לעבודת ההוראה בלבד. וגם אם הם מפסיקים ללמד, בהיותם "נושאי המסורת הנכבדים", הם אינם רשאים לשוב ולהופיע. לדעת מאייר, במחולות המבוצעים היום ניכרים רק שרידים לא